

УДК 378.046.4

Л. М. Сергеева
доктор педагогічних наук, професор
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

(до 100-річчя із дня народження академіка Сергія Батишева)

Анотація. Розглянуто гарантії державної політики України відносно підняття престижу і соціального статусу педагогів, удосконалення їхнього професійного рівня та забезпечення конкурентоздатності. Подано розуміння та основні характеристики терміну «професійна компетентність педагога». Проаналізовано педагогічну спадщину академіка С. Батишева. Аналізуються ключові компоненти галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти. Звернено увагу на недосконалість системи атестації педагогів.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації, конкурентоспроможність педагога.

Л. Н. Сергеева

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ КАК ПРИЗНАК ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. Рассмотрены гарантии государственной политики Украины с целью поднятия престижа и социального статуса педагогов, совершенствования их профессионального уровня и обеспечения конкурентоспособности. Подано понимание и основные характеристики термина «профессиональная компетентность педагога». Проанализировано педагогическое наследие академика С. Батышева. Анализируются ключевые компоненты отраслевой концепции развития непрерывного педагогического образования, обращено внимание на несовершенство системы аттестации педагогов.

Ключевые слова: последипломное педагогическое образование, повышение квалификации, конкурентоспособность педагога.

L. M. Sergeieva

COMPETITIVENESS AS AN INDICATOR OF PROFESSIONAL COMPETENCY OF PEDAGOGUES

Annotation. The article discusses the guarantees of Ukraine's national policy for raising the prestige and social status of pedagogues, improvement of their professional level and ensuring competitiveness. It also provides the overall definition and key characteristics of the term «professional competency of pedagogues». The research analyzes the pedagogical heritage of academician S. Batyshev regarding training and professional upgrading of pedagogical staff. This article also analyzes key components of the concept for continuous pedagogical education. It identifies imperfections in the system for attestation of pedagogues.

Key words: postgraduate pedagogical education, professional skills upgrading, competitiveness of a pedagogue.

Постановка проблеми. Основними тенденціями світової професійної освіти XXI століття є величезна конкуренція серед фахівців, глобалізація інформаційного обміну, технологічна та інформаційна революція, швидке старіння отриманих знань.

Постійне вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів обумовлено зміною ролі людини в сучасному світі, новим поглядом на ідеал освіченої людини і появою нових вимог до якості людського капіталу відповідно до культурно-духовних, суспільно-економічних і технологічних трансформацій, а також численними викликами глобального, європейського, національного, регіонального та місцевого рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти присвячені наукові праці С. Батишева, А. Зубка, Р. Зуб'яка, А. Кузьмінського, Н. Ничкало, В. Олійника, О. Пащенко, Г. Русанова, Л. Сергєєвої, Ю. Торби, Л. Шевчук, О. Щербак та ін.

Аналізуючи питання професійного вдосконалення педагогічних працівників, академік В. Олійник підкреслює, що серед перешкод розвитку їх педагогічної майстерності слід зазначити: недостатні знання інноваційних освітніх технологій; проблеми з використанням іноземних мов; відсутність навичок або боязкість перед сучасними інформаційно – комунікаційними технологіями; наявність традиційних стереотипів.¹

Високий рівень підготовки педагога – передумова розвитку особистості учня, його життєвих компетентностей і ціннісних орієнтацій. Отже, післядипломна педагогічна освіта має сьогодні не лише ліквідувати існуючі прогалини в підготовці педагога, а й працювати в напрямі його фахового зростання на випередження.

---

¹ Олійник В. В. Тенденції розвитку післядипломної освіти в умовах трансформації суспільства / В. В. Олійник // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 1. – С. 56–66.

Мета статті: проаналізувати сучасність педагогічної спадщини академіка С. Батишева щодо підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників та її сучасну виключну роль щодо соціального захисту особистості за рахунок підвищення її конкурентоздатності на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Державна політика України в галузі підготовки педагогічних кадрів спрямована на вдосконалення професійного відбору та підготовки молоді до навчання, створення необхідних умов для свідомого вибору педагогічної спеціальності, впровадження конкурсної системи прийому в вищі педагогічні навчальні заклади. Держава забезпечує умови для підвищення престижу, професійного, культурного зростання та соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Для підвищення їх відповідальності за якість професійної діяльності держава забезпечує:

- розроблення і вдосконалення нормативно-правової бази професійної діяльності;
- прогнозування та задоволення потреб суспільства в педагогічних і науково-педагогічних кадрах;
- створення конкурентоспроможної та гнучкої системи навчальних закладів для підготовки та перепідготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів;
- розроблення та впровадження державних стандартів педагогічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, включаючи післядипломну педагогічну освіту;
- умови для освоєння педагогічними працівниками сучасних інформаційних технологій;
- постійне оновлення навчальних планів, програм, навчально-методичної літератури в системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів;

- упровадження системи цільового державного фінансування підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів та їхнього професійного вдосконалення;
- удосконалення системи стимулювання їхнього професійного зростання;
- забезпечення педагогічним і науково-педагогічним працівникам умов вільного володіння іноземними мовами².

Суспільство стає все більш людиноцентристським. Індивідуальний розвиток особистості – головна передумова соціально-економічного прогресу. Саме тому, як справедливо зазначає В. Кремень, пріоритетними сферами в ХХІ ст. стають наука, як сфера, яка виробляє нові знання, і освіта, як сфера, яка олюднює знання, забезпечуючи індивідуальний розвиток людини³.

Під професійною компетентність педагога ми розуміємо складний комплекс, який включає професійні знання, вміння, навички, готовність до діяльності, а також цілий ряд професійно важливих особистісних якостей таких як: креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, урівноваженість, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, саморефлексії та ін.

В якості основних характеристик професійної компетентності можна визначити такі:

- багатство знань, що відповідають умовам достатності для продуктивної професійної діяльності;
- системність організації та структурування знань, усвідомлення реальних зв'язків між елементами, класифікованість;
- таксономізованість знань, виділення основних вузлових елементів; релятивність взаємозв'язків поля знань, можливість оновлення як змісту, так і взаємозв'язків під впливом об'єктивних фактів;

---

² Закон України «Про вищу освіту» /Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004 {Із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 76-VIII від 28.12.2014](#), ВВР, 2015, № 6, ст.40}.

³ Кремень В. Г. Усвідомлюючи відповідальність за розвиток людини, консолідацію нації та європейської інтеграції України. Доповідь президента НАПН України на Загальних зборах академії «Про діяльність НАПН України у 2014 р. та завдання на 2015 р.» /Педагогічна газета, № 2 (246), 2015. – С. 2.

- фундаментальність знань, визначальна роль загальних принципів, ідей;
- методологічність, прагматизм, неперервність зв'язків: «знання – діяльність»;
- рефлексивність знань⁴.

Сучасний розвиток професійної педагогіки базується на теоретичних розробках і практичних висновках С. Батишева. Він є організатором нового напрямку науково-педагогічних досліджень – педагогіки і психології професійно-технічної освіти.

19 жовтня 2015 р. доктору педагогічних наук, академіку Сергію Яковичу Батишеву мало виповнитися 100 років. Сергієм Яковичем була створена наукова школа, в рамках якої дослідниками з різних республік і регіонів СРСР розроблялися нові напрями: історія професійної освіти, дидактика професійного навчання, управління професійною освітою, а також виробнича педагогіка, навчання та підвищення кваліфікації на виробництві.

Під його керівництвом підготовлено 80 докторів і кандидатів педагогічних наук (серед яких і ректор ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України Віктор Олійник); опубліковано 36 книг, у тому числі підручник «Професійна педагогіка», «Енциклопедія професійної освіти», «Історія професійної освіти», а також 33 брошури та понад 400 наукових статей.

Академік С. Батишев був організатором підготовки кадрів у системі неперервної професійної освіти і приділяв велику увагу підготовці та підвищенню кваліфікації інженерно-педагогічних працівників. Вчений підкреслював, що будучи ланкою безперервної освіти, підвищення кваліфікації вирішує завдання задоволення професійно-освітніх потреб фахівців установ і навчальних закладів, підвищення їх професійної компетентності та особистісного розвитку.

---

⁴ Щербатюк Л. Б. Професійна компетентність майбутніх інженерів-механіків – складна динамічна система / Л. Б. Щербатюк, С. М. Щербатюк // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 165. – С. 45–49.

С. Батишев наголошував, що основними положеннями підвищення кваліфікації є: реалізація багаторівневого, різнопрофільного, варіативного підвищення кваліфікації; інтегративність та індивідуальність; системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний підходи до навчання; проблемність, розвиток творчого професійно-педагогічного мислення слухачів і вмінь їх самореалізації в діяльності⁵.

У підручнику «Професійна педагогіка» С. Батишев пише про підвищення кваліфікації: «Залишаючись, з одного боку, механізмом реалізації державної політики, з іншого боку, будучи сервісною сферою, вона створює умови для реалізації інтелектуального потенціалу спеціаліста протягом його професійної кар'єри, вирішує завдання соціального захисту особистості за рахунок підвищення її конкурентоздатності на ринку праці». ⁶

Найбільш докладно проблема конкурентоздатності розробляється в парадигмі сучасного менеджменту, де вона виступає одним із ключових понять при розгляді проблем організаційних змін.

Організаційні зміни можна визначити як процес освоєння організацією нової ідеї, типу поведінки або як будь-яка відносно самостійна видозміна якогось її елемента. Прикладами великих змін можуть бути освоєння поліпшеної технології, створення нового продукту, необхідного ринку, вдосконалення організаційної структури, *навчання та підвищення кваліфікації працівників*, формування відповідної корпоративної культури з новими цінностями, традиціями, стилем управління.

Ринкові принципи організації процесу формування, функціонування та розвитку соціально-економічних систем суттєво впливають на співвідношення теоретичного та практичного елементів розвитку педагогічних колективів та організаційних змін, послідовно розкривають і

---

⁵ Батышев С. Я. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. /С. Я. Батышев. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – 512 с. – С. 450.

⁶ Там же. – С. 448.

активізують внутрішній потенціал цих процесів, забезпечують якісно нові, різноманітні і ефективні форми їх взаємодії.

Змістовна близькість педагогічного управління та менеджменту в зв'язку з універсальністю процесів управління дозволяє використовувати понятійний апарат останнього з метою аналізу складних педагогічних явищ, суміжних з ними соціокультурних процесів та розгляду конкурентоздатності особистості як соціально-педагогічної категорії, встановлення її об'єктивних і суб'єктивних детермінант.

Конкурентоздатна особистість, за визначенням В. Андрєєва, – це особистість, для якої характерне прагнення і здатність до високої якості та ефективності своєї діяльності, а також до лідерства в умовах змагальності, суперництва і напруженої боротьби зі своїми конкурентами⁷.

Дослідження Т. Андріяки дають можливість визначити конкурентоздатність як багаторівневе інтегральне особистісне утворення, яке проектується на всі сфери життєдіяльності людини і є чинником активізації діяльності особистості, насамперед професійної, а так само важливим орієнтиром освітньої діяльності⁸.

Академік В. Бондар вважає, що педагогічна сутність конкурентоздатності полягає в тому, щоб розглядати її як складну, багаторівневу інтегральну властивість, яка дозволяє особистості брати участь і отримувати переваги в конкурентних відносинах в обраній для себе сфері професійної діяльності. Метою професійної підготовки є формування і розвиток у структурі особистості педагога конкурентоздатності як системоутворюючої ознаки професійної компетентності⁹.

---

⁷ Андрєєв В. И. Конкурентология. /В. И. Андрєєв. – Казань: Центр инновационных технологий, 2004. – 468 с. – С. 7.

⁸ Андріяко Т. Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця /Т. Ю. Андріяко //Портал сучасних педагогічних ресурсів. – Електронний документ. – Режим доступу: <http://www.intellect-invest.org.ua>.

⁹ Бондар В. І. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності / В. І. Бондар // Почат. шк. – 2008. – № 7. – С. 22 – 23.

Модернізація післядипломної педагогічної освіти сьогодні пов'язується саме з введенням різних видів мережевих систем, що дозволяють об'єднувати інформаційні ресурси, створювати освітній простір, що сприяє розвитку конкурентоздатності педагогічних працівників.

У галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013) закладені інноваційні прогностичні ідеї, в їхніх сенсах і напрямках реалізації враховано стан і прогнози розвитку економіки, ринку праці України, а також об'єктивні потреби оновлення змісту та форм організації підвищення конкурентоздатності педагогів.

Концепцією розглядається вдосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників педагогічних коледжів, академій, університетів і класичних університетів, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів на базі провідних національних університетів і наукових установ Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України¹⁰.

Особливого значення набуває створення системи практико-орієнтованої психолого-педагогічної підготовки педагогів, яка має забезпечити формування у них психолого-педагогічного досвіду в умовах післядипломної педагогічної освіти. Створення технологій психолого-педагогічної підготовки конкурентоздатного педагогічного працівника – це науково обгрунтований спосіб переходу на якісно новий рівень ефективності, оптимальності, результативності всього комплексу післядипломної педагогічної освіти.

Актуальним сьогодні залишається висновок С. Батишева про те, що педагогічне підвищення кваліфікації спрямоване, в першу чергу, на перебудову свідомості керівництва та інженерно-педагогічних кадрів, орієнтацію їх на нове професійне мислення, основою якого є як творчість, так і цінності особистості. Крім того, воно вирішує конкретні проблеми

---

¹⁰ Про затвердження Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2013 р. № 1176 / Міністерство освіти і науки України // Вища школа. – 2013. – № 9. – С. 103–113.

слухачів з оволодіння педагогічною майстерністю, навичками і вміннями управління, проектування педагогічних технологій¹¹.

На думку вченого, організація навчання з урахуванням особливостей роботи в аудиторії дорослих, де слухачі відрізняються не тільки своєю психологічною індивідуальністю, досвідом, віком, посадою, а й освітою, вимагає застосування особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, які в своїй основі спираються на наступні постулати: визнання слухачів головною діючою фігурою процесу підвищення кваліфікації; орієнтація на суб'єктивний досвід і психологічні особливості слухачів; визнання двох рівноправних джерел процесу підвищення кваліфікації: навчання і самонавчання¹².

Такі умови сприяють розвитку професійної компетентності педагогів і забезпечують можливість удосконалювати їх конкурентоздатність. Людина, яка прагне до гідного соціального становища в суспільстві та відповідати професійному попиту на ринку праці, має безперервно вчитися новому, засвоювати нові знання, набувати нові вміння та навички, щоб стати конкурентоздатною та успішною.

Основними перевагами при підвищенні кваліфікації педагогічних працівників для професійної освіти і навчання має стати:

- отримання та поглиблення знань з сучасних виробничих технологій;
- набуття нових компетентностей та вдосконалення існуючих практичних навичок роботи з новими виробничими матеріалами;
- оптимальне поєднання теоретичних і практичних занять та висока майстерність педагогів.

Сучасні програми підвищення кваліфікації ставлять за мету навчити педагогічних працівників самостійно думати, вирішувати комплексно

---

¹¹ Батышев С. Я. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. /С. Я. Батышев. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – 512 с. – С. 450.

¹² Батышев С. Я. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. /С. Я. Батышев. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – 512 с. – С. 453.

проблеми, працювати командою. Вони дають нові знання і формують бажання вчитись. Завданням підвищення кваліфікації є забезпечення ефективного виконання нових завдань; підвищення гнучкості педагогічних колективів до управління і придатності їх до інновацій.

Особливого значення набуває перегляд існуючої системи атестації педагогів в Україні, яка здебільшого є формальною процедурою, де основним критерієм виступає стаж роботи, інші критерії є досить умовними. Трапляються лише поодинокі випадки щодо повторної атестації педагогів або зниження категорійності.

Проблема полягає у відсутності механізмів та засобів вимірювання рівнів професійної компетентності педагогів, низькій мотивації до професійного зростання через невелику різницю в оплаті праці малодосвідчених і високопрофесійних педагогів. Нова система атестації має створити нові механізми гарантії якості та стимулювати педагогів до професійного вдосконалення. Педагогічні колективи професійних навчальних закладів мають відповідати стандартам і оцінкам, які ґрунтуються на загальних критеріях ефективної педагогічної діяльності.

Вважається за доцільне організувати підвищення кваліфікації та забезпечити стажування викладачів спеціальних дисциплін і майстрів виробничого навчання в умовах виробництва й здійснити на основі аналізу видів робіт і функцій у виробництві та сфері послуг інтеграцію номенклатури професій, забезпечивши перехід від вузькопрофільних до інтеграції професій. Саме тому започатковані практично-орієнтовані програми підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання мають поширюватися та всіляко підтримуватися.

Висновки і перспективи подальших розвідок: Отже, спрямованість освітнього процесу на створення умов для підвищення кваліфікації педагога та забезпечення його конкурентоздатності є стратегічним завданням післядипломної педагогічної освіти. Держава забезпечує умови відносно підвищення престижу, професійного, культурного зростання та соціального

статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників. Професійна компетентність педагога – складний комплекс, який включає професійні знання, вміння, навички, готовність до діяльності та цілий ряд професійно важливих особистісних якостей. Педагогічна спадщина академіка С. Батишева і його думки щодо підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників є надзвичайно суттєві й до нині та мають виключну роль щодо соціального захисту особистості за рахунок підвищення її конкурентоздатності на ринку праці.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на теоретичне обґрунтування сучасних підходів до модернізації розвитку та удосконалення індустрії засобів навчання дорослих.